

VOJENSKÉ ZDRAVOTNICKÉ LISTY

ROČNÍK XXXVII

PROSINEC 1968

ČÍSLO 6

356.33.008.001.12

ZÁKLADNÍ OTÁZKY KONCEPCE OBORU „TEORIE ORGANIZACE VOJENSKÉHO ZDRAVOTNICTVÍ“

Plukovník MUDr. Karel SLEZÁK, CSc.

Katedra organizace vojenského zdravotnictví VLVDÚ JEP

Bouřlivý rozvoj vědy a techniky v současném historickém období — dnes již běžně nazývaný vědeckotechnickou revolucí — je provázen nejen mohutným růstem kvantity vědeckých a technických poznatků, ale i vznikem nových, zejména interdisciplinárních vědních oborů, které svými metodami zkoumání jsou schopny odhalovat nové objektivní zákonitosti, jejichž existence buď nebyla dosud vůbec známa, nebo které jako předmět zkoumání nemohly být zařazeny do existujících vědních oborů. Tato skutečnost nutí i revidovat dosavadní pojetí již vytvořených vědních oborů, co do zpřesnění jejich předmětu zkoumání, vnitřního členění, vazeb na jiné vědní obory, používaných metod zkoumání apod.

Jedním z vědních oborů, kterého se tento stav zásadně dotýká, je obor „Teorie organizace vojenského zdravotnictví“ (dosud nazývaný „Organizace a taktika zdravotnické služby“). Je to dáno tím, že tento vědní obor se od samého svého vzniku vyvíjel jako interdisciplinární, a to v období, které ještě nebylo poznamenáno nastupující vědeckotechnickou revolucí. Musel tedy mít zákonitě řadu dětských nemocí, často těžce diagnostikovatelných a tedy i těžce léčitelných. Projevily se zejména v nepřesném vymezování předmětu zkoumání a v málo exaktních metodách zkoumání. Ponechat dosavadní stav v teorii a koncepci oboru prostě není možné, neboť tlak společenské objednávky to nedovolí.

V této studii vycházím z předpokladu, že obor „Teorie organizace vojenského zdravotnictví“ (dále TOVZ) je nástavbou (v některých oblastech však součástí) oboru „Teorie a organizace zdravotnictví“, pro nějž v současné době existují i jiné paralelní názvy, jako např. „Sociální hygiena“, „Sociální lékařství“ atd.

Charakteristika oboru

Obor TOVZ (stejně jako základní obor TOZ) má typicky interdisciplinární charakter. Zkoumá objektivní zákonitosti, kterými jsou určovány vztahy mezi požadavky a výsledky zkoumání několika vědních oblastí.

Základními póly, odkud vycházejí podněty pro vznik objektivních zákonitostí (a jejich zkoumání), jsou

- lékařské vědní obory a jejich vojenská nástavba,
- farmacie a vojenská farmacie,
- společenské vědy a jejich vojenská nástavba, zejména — vojenská věda,
 - sociologie a psychologie,
 - ekonomie,
 - teorie řízení,
- kybernetika,
- technické vědní obory.

Obecná oblast zkoumání oboru TOVZ leží tedy v průsečíku požadavků a podmínek, které vytvářejí zejména uvedené vědní obory svými výsledky zkoumání. Odhalení zákonitostí interference těchto požadavků a podmínek vede k závěrům, které buď umožní realizaci těchto výsledků zkoumání, nebo zpětně ovlivní zkoumání polárních vědních oborů (odkrytí potřeb společenské objednávky).

Předmět oboru

Charakteristickým rysem zkoumání v oboru TOVZ jsou specifická hlediska, podle nichž jsou voleny a používány metody zkoumání. Za základní hlediska je možno považovat tato:

- realizace požadavků lékařských vědních oborů (se zpětnou vazbou);

- vliv podmínek vojenského kolektivu a prostředí (v míru i za války) a vliv podmínek ozbrojeného zápasu na realizaci požadavků lékařských vědních oborů;
- návaznost struktur a systému vojenského zdravotnictví, jejich funkce a řízení na nadřazené nebo paralelní struktury a systémy, jejich funkce a řízení;
- optimalizace činnosti člověka v procesu funkce a řízení struktur a systému vojenského zdravotnictví; optimalizace vztahů mezi fungujícími strukturami a systémy vojenského zdravotnictví a objektem jejich činnosti;
- optimální korelace předchozích hledisek s ekonomickými možnostmi společnosti (se zpětnou vazbou);
- využití zákonitostí historického a současného světového vývoje struktur a systémů vojenského zdravotnictví, jejich funkce a řízení.

Z několika vyslovených formulací definice předmětu oboru pokládám za nejvhodnější definici Drbalovu, která zní:

„Předmětem OTZS je zkoumání objektivních zákonitostí určujících způsoby využití poznatků soudobé lékařské vědy v podmínkách vytvořených bojovou činností vojsk.“ (6)

Pokládám tuto definici za přijatelnou pro definici předmětu jedné z oblastí oboru TOVZ, kterou je teorie organizace vojenského zdravotnictví za války.

Pro vyšší rovinu obecně platnou pro všechny oblasti oboru TOVZ pokládám za přijatelnou tuto definici (z níž dále vycházím):

Předmětem oboru teorie organizace vojenského zdravotnictví jsou objektivní zákonitosti určující způsoby využití poznatků soudobé lékařské vědy v podmínkách vojenského kolektivu a jeho činnosti v mírovém a válečném období.

Dělení oboru TOVZ

Na základě definice předmětu oboru TOVZ a na základě zdůvodnění hledisek pro jeho členění dospívám k návrhu jeho vnitřní struktury. Je třeba znovu poukázat na interdisciplinární charakter oboru a jeho výše uvedený výklad. Vnitřní členění oboru je jednou stránkou odrazu této skutečnosti. Druhou stránkou je poměrně složitý systém vazeb oboru TOVZ, jeho oblastí a podoblastí na jiné vědní obory. Vnitřní členění (dělení) oboru TOVZ navrhuji a zdůvodňuji takto:

1. oblast

Teorie organizace vojenského zdravotnictví v míru (TOVZM)

Je vymezena specifikací předmětu zkoumání, vyplývající z odlišných podmínek struktury a činnosti (funkce) vojenského kolektivu v mírovém období, ve srovnání s obdobím válečným.

Předmět zkoumání je položen oproti základní

definici předmětu oboru TOVZ do roviny obecnosti o jeden stupeň nižší a dá se vyjádřit podle našeho názoru takto:

Předmětem zkoumání TOVZM jsou objektivní zákonitosti, určující způsoby využití poznatků soudobé lékařské vědy v podmínkách, daných nutností přípravy společenosti na úspěšné vedení ozbrojeného boje.

Základní podoblasti musí být v souladu se specifikovaným předmětem TOVZM a vyčerpat při tom celý rozsah objektivních zákonitostí, zkoumaných v dané oblasti. Domnívám se, že jedním z hlavních kritérií pro stanovení podoblastí může být cíl zkoumání v oblasti TOVZM, který vidím v **tvorbě struktur a systému vojenského zdravotnictví v mírovém období, v optimalizaci jejich činnosti (funkce) a řízení v souladu s konkrétním stavem a vývojem nemocnosti a úrazovosti vojenských kolektivů v míru.**

Z těchto důvodů navrhuji toto další členění oblasti TOVZM:

- 1.1. Koncepce a obecná teorie oboru
- 1.2. Nemocnost a úrazovost vojenských kolektivů v míru
 - 1.2.1. Vliv podmínek vojenské organizace a výcviku na nemocnost a úrazovost ve vojenských kolektivech.
 - 1.2.2. Kvantitativní struktura nemocnosti a úrazovosti ve vojenských kolektivech.
 - 1.2.3. Kvalitativní struktura nemocnosti a úrazovosti ve vojenských kolektivech.
 - 1.2.4. Hodnocení nemocí a úrazů z hlediska schopnosti k vojenské službě (posudková činnost).
- 1.3. Struktura a funkce vojenského zdravotnictví v mírovém období
 - 1.3.1. Struktura a funkce systému zdravotnické péče v mírovém období.
 - 1.3.2. Vazby mezi systémem zdravotnické péče v míru a jinými společenskými systémy.
 - 1.3.3. Struktura a funkce zdravotnických zařízení a jednotek mírového období.
 - 1.3.4. Struktura a funkce systému přípravy vojenských zdravotnických kádřů.
- 1.4. Řízení zdravotnické služby v mírovém období
 - 1.4.1. Struktura a funkce systému řízení zdravotnické služby v mírovém období.
 - 1.4.2. Vazby mezi systémem řízení zdravotnické služby v míru a jinými závislými systémy řízení.
 - 1.4.3. Průběžná analýza a racionalizace toku informací v systému řízení zdravotnické služby v míru.
 - 1.4.4. Plánovací činnost a dokumentace v systému řízení zdravotnické služby v míru.
 - 1.4.5. Kontrolní činnost (zpětné vazby) v systému řízení zdravotnické služby v mírovém období.

2. oblast**Teorie organizace vojenského zdravotnictví****za války (TOVZV)**

Analogicky první oblasti je i existence druhé oblasti vymezena specifikací předmětu zkoumání. V tomto případě vycházím z formulované již definice oboru OTZS, který považuji v nové struktuře za totožný s 2. oblastí oboru TOVZ. Z existujících formulací definice předmětu zkoumání aplikuji výše uvedenou definici Drbalovu.

Vycházejí z předchozího rozboru, pokládám za logické, že vyčlenění podoblastí druhé oblasti TOVZ bude vedeno stejnými kritérii jako u první oblasti. Jedinou odchylkou je podoblast 2.3., ve které není obsažena struktura a funkce systému přípravy vojenských zdravotnických kádřů, již pokládám za výlučnou záležitost první oblasti. Naopak (místo toho) je do této podoblasti zařazena struktura a funkce systému mobilizace a doplňování zdravotnické služby. Další členění oblasti TOVZV tedy navrhuji takto:

- 2.1. Koncepce a obecná teorie oboru.
- 2.2. Zdravotnické ztráty válečného období.
 - 2.2.1. Vliv válečných podmínek na vznik zdravotnických ztrát.
 - 2.2.2. Kvantitativní struktura zdravotnických ztrát.
 - 2.2.3. Kvalitativní struktura zdravotnických ztrát.
 - 2.2.4. Kategorizace zdravotnických ztrát válečného období.
- 2.3. Struktura a funkce vojenského zdravotnictví za války.
 - 2.3.1. Struktura a funkce systému zdravotnické péče za války.
 - 2.3.2. Vazby mezi systémem zdravotnické péče za války a jinými společenskými systémy.
 - 2.3.3. Struktura a funkce sil a prostředků zdravotnické služby za války.
 - 2.3.4. Struktura a funkce systému mobilizace a doplňování zdravotnické služby.
- 2.4. Řízení zdravotnické služby za války.
 - 2.4.1. Struktura a funkce systému řízení zdravotnické služby za války.
 - 2.4.2. Vazby mezi systémem řízení zdravotnické služby za války a jinými závislými systémy řízení.
 - 2.4.3. Průběžná analýza a racionalizace toku informací v systému řízení zdravotnické služby za války.
 - 2.4.4. Plánovací činnost a dokumentace v systému řízení zdravotnické služby za války.
 - 2.4.5. Kontrolní činnost (zpětné vazby) v systému řízení zdravotnické služby za války.

3. oblast**Sociologie vojenského zdravotnictví**

Motivace vyčlenění této oblasti oboru TOVZ se opírá o uplatnění hlediska užší specifikace podmínek činnosti společnosti a odpovídající tomu struktury a její funkce. Zařazení do oboru TOVZ pokládám za oprávněné potud, pokud bude zkoumání objektivních zákonitostí chápáno jako aplikace předmětu zkoumání základního oboru pro potřebu první a druhé oblasti oboru TOVZ. Z tohoto důvodu nestanovím vlastní předmět zkoumání této oblasti a do výčtu podoblastí nezahrnuji koncepci a teorii. Jednotlivé podoblasti se pak přimykají k podoblastem první a druhé oblasti a jsou uváděny ve formulaci, zdůrazňující aplikaci jiného vědního oboru — v tomto případě sociologie („sociologické problémy“, popř. i „faktory“, „aspekty“ apod.).

Specifika působení objektivních zákonitostí sociologie v oblasti vojenského zdravotnictví si vynucuje, aby byly posuzovány a brány v úvahu při zkoumání velké části objektivních zákonitostí první a druhé oblasti. Je přitom neúnosné ponechat tuto aplikaci mimo oblast oboru TOVZ, neboť touto aplikací je bezprostředně ovlivněno dosažení cíle zkoumání v oboru TOVZ (viz výše).

Navrhuji toto další členění dané oblasti:

- 3.1. Sociologické problémy přípravy a činnosti kádřů vojenského zdravotnictví.
- 3.2. Sociologické problémy vztahů mezi zdravotnickým personálem a nemocnými.
- 3.3. Sociologické problémy působení struktur a systému vojenského zdravotnictví ve společnosti.
- 3.4. Sociologické problémy působení jiných společenských struktur na tvorbu struktur a systémů vojenského zdravotnictví.

4. oblast**Ekonomie vojenského zdravotnictví**

Motivace vyčlenění této oblasti je stejná jako u oblasti předchozí, rovněž tak jsou stejné podmínky existence této oblasti v oboru TOVZ. Působení ekonomických faktorů a jejich posuzování v rámci oboru TOVZ chápu přitom nikoliv apodikticky a předpokládám i zpětné ovlivňování zkoumání v oblasti základního oboru této oblasti — ekonomie.

Navrhuji toto další členění oblasti ekonomie vojenského zdravotnictví:

- 4.1. Ekonomické faktory tvorby struktur a systémů vojenského zdravotnictví a jejich funkce.
- 4.2. Ekonomické faktory řízení vojenského zdravotnictví.
- 4.3. Ekonomické faktory přípravy vojenských zdravotnických kádřů.

5. oblast

Metodika a metodologie oboru TOVZ

Vyčlenění této oblasti je motivováno interdisciplinárním charakterem oboru TOVZ a z toho vyplývající různorodostí používaných metod zkoumání, které vyžadují průběžné a nepřetržité sledování, doplňování a upřesňování. Domnívám se, že tato činnost vyžaduje samostatné vyčlenění, bez ohledu na to, zda některá z podoblastí této oblasti vyžaduje nebo nevyžaduje samostatné pracoviště nebo pracovníka. Výčet podoblastí představuje současný stav metodického rejstříku oboru TOVZ, ale počítá i s jeho rozšiřováním a doplňováním.

Uvedená charakteristika oblasti rovněž znamená, že jednotlivé podoblasti jsou ve svém obsahu chápány jako metodické.

Další členění této oblasti navrhuji takto:

- 5.1. Vojenská zdravotnická statistika.
- 5.2. Metodika operačního výzkumu v oboru teorie organizace vojenského zdravotnictví.
- 5.3. Experimentální metody v oboru TOVZ.
- 5.4. Historie vojenského zdravotnictví.
- 5.5. Organizace vojenského zdravotnictví cizích armád.
- 5.6. Metodika výuky oboru.

Vazby oboru TOVZ na jiné vědní obory

Interdisciplinární charakter oboru TOVZ vede zákonitě k bohaté paletě těchto vazeb. Stejně zákonitá je i tvorba nových vazeb v závislosti na vývoji poznání návazných vědních oborů, případně na vzniku nových vědních oborů.

Proto i zkoumání vazeb, jejich konkretizace a odhalení jejich zákonitostí je konkretizací předmětu zkoumání oboru TOVZ v jednotlivých oblastech a podoblastech, včetně podoblasti „konceptce a obecná teorie oboru“.

Pro stanovení různého charakteru vazeb navrhuji přijmout tuto konvenci (která rovněž může podléhat dalšímu upřesňování):

1. typ vazeb: Vyjadřuje takovou vazbu, při které obor TOVZ řeší stejně širokou problematiku jako návazný obor stejnými nebo obdobnými metodami, ale v jiných podmínkách, na jiných objektech nebo z jiných hledisek.
2. typ vazeb: Vyjadřuje takovou vazbu, při které obor TOVZ řeší speciální problematiku v hraniční oblasti s návazným vědním oborem a v rámci této specializace dospívá samostatně k novým závěrům.
3. typ vazeb: Vyjadřuje takovou vazbu, při které obor TOVZ integruje poznatky a postuláty návazných vědních

oborů, třídí je a vědecky zdůvodněný výběr využívá k řešení vlastní problematiky nebo využívá metodiky zkoumání návazného vědního oboru.

Koncretizaci této konvence v každém jednotlivém případě vazby pokládám za důležitý samostatný problém zkoumání, neboť je klíčem k chápání specifiky zkoumaných objektivních zákonitostí a současně jejich komplexnosti v širších souvislostech (dialekticko-logické chápání teorie tříd, jejich konjunkce a disjunkce, použitelné i pro stanovení oblastí oboru, ale i pro správné chápání týmové výzkumné činnosti apod.).

Kromě vazeb oboru TOVZ na jiné vědní obory existují přirozeně i vnitřní vazby uvnitř oboru, mezi jednotlivými oblastmi a podoblastmi. Jejich odhalení a konkretizace mají rovněž základní význam pro objektivnost a celistvost zkoumání jednotlivých problémů v rámci oboru.

„Teorie vazeb“ má tedy prvořadé místo především v koncepci a obecné teorii oboru, má však své místo i v jiných podoblastech, zejména v konkretizované formě.

Souhrn

Autor předkládá v článku některé závěry z rozboru teorie a koncepce oboru „Teorie organizace vojenského zdravotnictví“, který byl prováděn katedrou organizace vojenského zdravotnictví Vojenského lékařského výzkumného a doškolovacího ústavu J. Ev. Purkyně. Úvahy diskusního charakteru jsou vedeny zejména k charakteristice, předmětu a dělení oboru „Teorie organizace vojenského zdravotnictví“.

Literatura

1. Brodskij, M. L., Gorfin, D. V. Daňuševskij, S. M.: IV. Naučnaja sessija Instituta organizacij zdravoochraněnija i istoriji mediciny im. N. A. Semaško. Sov. zdravoochraněnija, 10, 1931:89–94.
2. Bulla, A.: Elementy i kritériji organizacij medicinskich naučnyh issledovanij. Zdravoochraněnija, 1, 1966:3–18.
3. Bureš, R.: Úvod do teorie zdravotnictví, Praha, SZdN 1965.
4. Drbal, C.: O dalších perspektivách vědecké práce v oboru organizace a taktiky zdravotnické služby. VZL, 5, 1959:189–190.
5. Drbal, C.: O oázkách vědecké práce v oboru organizace a taktiky zdravotnické služby, VZL, 2, 1960:52–57.
6. Drbal, C.: O oázkách vědecké práce v oboru organizace a taktiky zdravotnické služby, VZL, 8, 1957:340–344.
7. Drbal, C.: O úloze a postavení organizace civilního a vojenského zdravotnictví. VZL, 1, 1961:2–8.
8. Füllöp, T.: Někotoryje principialnyje voprosy nauki organizacij zdravoochraněnija. Zdravoochraněnija, 3, 1964:325–329.
9. Georgijevskij, A. S.: Organizace a taktika zdravotnické služby jako vojensko-lékařská věda a vyučovací předmět. VZL, 5, 1957:196–200.
10. Lisicyn, J. P.: Kritika někotorych novějšich buržuaznyh teorij zdravoochraněnija i mediciny. Sov. zdravoochraněnija, 10, 1961:51–57.
11. Málek, I.: Do další etapy rozvoje biologických věd. ČLČ, 42, 1962:1249–1257.
12. Palec, R.: Rozvíjení vědeckosti na úseku teorie a organizace zdravotnictví. Čsl. zdravotnictví, 5, 1960:268–274.
13. Povondra, M.: K některým oázkám naší lékařské vědy a zdravotnictví. Prakt. lékař, 2, 1962:49–51.
14. Ring, F.: Militärarzt und Facharzt für Sozialhygiene. Zchr. Mil. med., Berlin, 1, 1963:2–5.
15. Ševčev, A. B.: Osnovnyje metodologičeskije voprosy naučnyh issledovanij po zdravoochraněniju. Sov. zdravoochraněnija, 10, 1961:33–41.
16. Šimovič, I.: Socialnaja gigiena — nauka ob organizacij zdravoochraněnija. Zdravoochraněnija, 4, 1963:393–404.
17. Štěpán, J., Palec, R., Skrbková, E.: Zdravotnictví jako vědní obor. Čsl. zdravotnictví, 2–3, 1960:65–75.
18. Zaremba, V.: Vývoj zdravotnictví jako vědecké discipliny u nás. Čsl. zdravotnictví, 5, 1960:275–288.